

ОСВІТНЯ ПЛАТФОРМА

**ДИНАМІКА СТРУКТУРНО-РІВНЕВИХ НОРМ
І НАВЧАЛЬНО-ОСВІТНЯ ПРАКТИКА:
ДЕВІАЦІЇ І ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН**

doi: 10.12958/2227-2631-2023-2-48-115-126

Світлана Бибик,

*доктор філологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу стилістики,
культури мови та соціолінгвістики
Інституту української мови НАН України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9765-497X>*

У статті представлено аналіз мови навчально-освітнього вебресурсу – українських освітніх платформ для шкіл. Як матеріал використано тексти дописів на сторінках відомих платформ «На урок», «Всеосвіта», «Освіторія», «Prometheus», «Classtime», «Уміти».

Відзначено, що серед особливостей мови українських науково-освітніх платформ варто звернути увагу на порушення правописних норм, а разом з ними і певні тенденції, над якими треба міркувати мовознавцям; морфологічних норм (девіації). Культуромовної оцінки потребують зміни в стилістиці науково-популярного, науково-навчального контенту; стійке захоплення іншомовними неадаптованими поняттями, яким надається статус термінів у педагогіці, лінгводидактиці.

Зауважено, що мова як основа культуротворчого потенціалу інформаційно-освітнього середовища є визначальним ресурсом для соціального та інтелектуального розвитку особистості учня, формування в нього запитів для самовдосконалення, самоосвіти; мова має бути зразком для наслідування в побутовій і професійній сферах буття, засобом передавання від покоління до покоління нормативних канонів усного й писемного спілкування, провідником інформаційної, духовної та аксіологічної культури педагога.

Наголошено на потребі широкого інформування про зміни в «Українському правописі» 2019 року, а також на тому, що в мовній практиці освітян простежуємо ігнорування правописними та лексико-морфологічними нормами української літературної мови. Разом з тим відзначено про необхідність постійного культуромовного та стилістичного моніторингу щодо тенденцій змін у науковій та офіційно-діловій сферах мовного буття, які засвідчують модифікації структурно-рівневих норм української літературної мови.

Ключові слова: мова освітнього середовища, морфологічна норма, орфографічна норма, пунктуаційна норма.

The article presents an analysis of the language of the educational web resource, namely: Ukrainian educational platforms for schools. What material was used in the texts of the posts on the pages of the well-known platforms «Na uroko», «Vseosvita», «Osvitoria», «Prometheus», «Classtime», «Umity».

It was noted that among the peculiarities of the language of Ukrainian scientific and educational platforms, it is worth paying attention to violations of: spelling norms, and along with them certain trends that linguists should think about; morphological norms as deviations. Changes in the style of popular science, scientific and educational content require a cultural and linguistic evaluation; permanent fascination with non-adapted concepts of a foreign language, which are given the status of terms in pedagogy, linguistic didactics.

It is noted that language as the basis of the cultural potential of the information and educational environment is a determining resource for the social and intellectual development of the student's personality, the formation of his requests for self-improvement, self-education; language should be a model for imitation in everyday and professional spheres of life, a means of transmission from generation to generation of normative canons of oral and written communication, a guide to the informational, spiritual and axiological culture of a teacher.

Key words: language of the educational environment, morphological norm, orthographic norm, punctuation norm.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Вступ. Сучасні дослідження в галузі педагогіки, соціальної психології, менеджменту освіти відзначені спрямуванням на осмислення стратегій створення, вдосконалення та управління освітнім середовищем. Це поняття зафіксоване в законодавстві й означає «сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їх потреб і можливостей» (Закон України «Про освіту»). Аналіз низки дефініцій освітнього середовища уможливорює виокремлення наскрізних констант: системність, взірцевість; функціонування згідно з нормами життєдіяльності, включно зі способами, знаннями, уміннями, навичками навчальної та комунікативної діяльності; суб'єктність – відповідність інтересам, потребам, вимогам вікової соціалізації, соціального запиту (Лобода, 2021, с. 21); регульованість, цілеспрямованість, ресурсність, нормативність у значенні відповідності законодавству (Биков, 2008: с. 116 – 123), персоналізованість, тобто реалізація рефлексивності в науково-освітній взаємодії учасників освітнього процесу і залучення учня / студента як суб'єкта ціннісного та особистісно-професійного

спілкування в процес організації освітнього середовища та управління ним, яка виражається в партнерстві.

Ця сфера літературно-мовної практики перебуває в стані активної динаміки внаслідок цифровізації науки та освіти, осмислення термінологічних понять, які приходять з осучасненими інструментами дидактики. Крім того, і гендеризація комунікації також відбивається на системі змін у мові.

Зауважуємо і про посилення індивідуального, персонологічного складника в структурі способів і засобів донесення знання: учителі є блогерами, учасниками освітніх конференцій, шкіл-таборів, ініціаторами новітніх лабораторних досліджень, програм розвитку тощо. Відповідно, навчально-освітнє середовище відображає і жанрово-стильовий розвиток української літературної мови, і трансформації її структурних рівнів. Ці аспекти ще не стали предметом широкого вивчення. А ті праці, що опубліковані, засвідчують, що в колі спостережень філологів певна хаотичність, неврівноваженість мовної практики.

Сучасні швидкозмінювані умови, зокрема пов'язані з розширенням функцій закладів освіти та умов навчання в них осіб з різними потребами й фізичними можливостями, цифровізацією суспільного життя, роблять освітнє середовище кожного закладу освіти не ізольованим у навчальному просторі, а отже, підвладним не тільки позитивним, але й певним деструктивним змінам, стимульованим зовнішніми умовами життєдіяльності національно-культурної, суспільно-політичної спільноти.

Як відомо, в останні три – чотири роки в Україні значно активізовані саме інформаційно-організаційні заходи щодо модернізації та урізноманітнення процесу освіти. Ідеться про діяльність освітніх платформ, зокрема «Всеосвіта», «На урок», «Освіторія», «Prometheus», «Уміти». Саме вони є дзеркалом реального стану науково-навчального підстилю, адже створювані й розміщувані на них тексти відбивають стильові канони мови науки та офіційно-ділового спілкування.

Перегляд сторінок відомих платформ засвідчив, що адміністратори та вчителі, які беруть участь у створенні онлайн-ресурсів для підвищення кваліфікації колег, для поширення інформації у вигляді вебінарів, просвітницьких матеріалів, для організації лабораторних і под. навчально-освітніх і творчих процесів, не завжди дотримуються чинних норм української літературної мови. На нашу думку, не варто відкидати і такі чинники, як поспіх у роботі, прискорення темпів життя, що зменшують час на обдумування, перевірку грамотності написаного та підготовленого для опублікування, що спричинює помилки. Насправді освітні ресурси державного чи недержавного рівня мають бути зразковими не лише щодо змісту інформації, але і щодо її мовного оформлення, формуючи позитивне ставлення до правил, норм поведінки, зокрема й мовної.

Серед особливостей мови українських навчально-освітніх платформ розрізняємо ті, що засвідчують:

- ✓ порушення правописних норм, а разом з ними і певні тенденції, над якими треба міркувати мовознавцям;
- ✓ порушення морфологічних норм;
- ✓ порушення лексичних норм, норм слововживання;
- ✓ зміни в стилістиці науково-популярного, науково-навчального контенту;
- ✓ стійке захоплення іншомовними неадаптованими поняттями, яким надається статус термінів у педагогіці, лінгводидактиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукового і навчально-освітнього середовища в Україні лише набирають обертів, хоча загалом у вітчизняній германістиці та в зарубіжній практиці такі праці не поодинокі. Справляє враження і кількість проблемних напрямків, що вже виокремилися: когнітивний, лінгвокультурний, соціолінгвістичний, лінгвоаксіологічний, лінгвосеміотичний, термінознавчий, зіставно-мовний, словотвірний, педагогічний, історико-культурний (Серебрянська, 2018, с. 27 – 28).

Значну увагу питанням терміновживання в лінгводидактиці приділяє у своїх публікаціях С. Омельчук (Омельчук, 2019), соціолінгвістичним спостереженням – О. Данилевська (Данилевська, 2019), розвитку терміносистеми педагогіки вищої школи – І. Шкіцька (Шкіцька, 2021).

Що важливо для наших завдань, І. Серебрянська відзначила в одному з висновків своєї праці: «Аналіз наукових та медійних текстів продемонстрував істотні зміни в лексичному та семантичному складі сфери освіти: утворення нових одиниць та семантизацію існуючих, експансію англіцизмів, метафоризацію та фразеологізацію тексту» (Серебрянська, 2018, с. 346).

Мета дослідження – проаналізувати мову сучасних освітніх платформ для шкіл з метою визначення відповідності дописів структурно-рівневим нормам української літературної мови; окреслити основні тенденції динаміки мовної норми та чинники девіатизації письма.

Обсяг статті не дозволяє детально схарактеризувати всі ті відзначені особливості мовної практики, тому до **завдань** цього допису уналежнюємо перші дві позиції: орфографія і пунктуація в мові навчально-освітнього вебресурсу, відхилення від морфологічних норм.

Методи дослідження. У статті використано як основний описовий метод, який уможливив презентацію проведених спостережень на різних структурних рівнях української писемної практики; застосовано прийоми спостереження, зіставного аналізу, синтезу.

Виклад основного змісту

І. Мова як основа культуротворчого потенціалу інформаційно-освітнього середовища. Налаштування на успішність та ефективність організації освітнього середовища залежить від реалізації трьох його компонентів: інформаційно-змістового; особистісного (роль учителя / викладача, учня / студента) та організаційно-діяльнісного (форми, методи й засоби освітньої діяльності). У цьому переліку мовна освіта є

складником інформаційно-змістового наповнення навчально-освітньої комунікації. Насамперед вона є визначальним ресурсом для соціального та інтелектуального розвитку особистості учня, формування в нього запитів для самовдосконалення, самоосвіти; мова має бути зразком для наслідування в побутовій і професійній сферах буття, засобом передавання від покоління до покоління нормативних канонів усного й писемного спілкування, провідником інформаційної, духовної та аксіологічної культури педагога.

II. Динаміка літературно-мовного розвитку та проблеми нормативності освітніх платформ.

1. Порушення **правописних норм** і певні тенденції, над якими треба міркувати мовознавцям.

Фіксуємо численні відхилення в написанні слів з великої / малої літери, з лапками чи без лапок. Одні з них відбивають часово марковану стилістичну норму, пов'язану з організацією мовного опору російській воєнній агресії. Ідеться про неофіційні правила написання *путін, росія, кремль, рф* з малої літери як загальних назв: *Зараз, як ніколи, ми розуміємо одне одного без зайвих слів й відчуваємо спільний біль за рідних та Україну. Та попри біль й страх ми разом з вами прагнемо перемогти у цій мерзенній війні **росії** проти України* («Всеосвіта», 01.03.23).

Наведемо приклади, коли автори дописів відверто порушують правила написання з великої літери: назв державних символів України: *Цього дня, 27 січня, у 1839 році в Борисполі на Київщині народився фольклорист, вчений-етнограф, поет, правознавець, громадський діяч, активний учасник українського національного руху, автор тексту Державного гімну [зам. Гімну] України Павло Чубинський* («Всеосвіта», 27.01.2023); назв посад: *У дискусії візьмуть участь: – Андреас Шляйхер, Директор [зам. директор] з питань освіти в Організації економічного розвитку та співробітництва («Уміти»); назв конференцій, форумів – індивідуальних і узагальнених: Призерка **Всеукраїнських та Міжнародних** [зам. всеукраїнських, міжнародних] мовно-літературних конкурсів та олімпіад, учасниця **Всеукраїнських та Міжнародних** фахових конференцій (зі сторінки Курсів, «Всеосвіта»); першого слова в рубриках переліку, наприклад: *НА ЦЬОМУ КУРСІ ВИ: Дізнаєтеся [зам. дізнається] про особливості міського туризму, туристичні рейтинги міст, ресурси міського туризму, переміщення туристів містами та між містами, туристичні та нетуристичні райони міст, про овертуризм та туристифікацію міст* («Prometheus»).*

Наразі найбільше питань викликають написання власних назв у лапках. Звертаємо увагу на те, що самі назви освітніх ресурсів пишуть на сайтах по-різному:

– здебільшого з великої літери і в лапках, як-от: *На «**Всеосвіті**» відбулася перша трьохетапна всеукраїнська олімпіада з української мови «Всеосвіта – Осінь 2021»* [у зазначеному прикладі варто додатково

прокоментувати: треба вживати дефіс при написанні числового позначення «Осінь-2021», а замість тире доречно вжити двокрапку. Тоді власна назва олімпіади писатиметься так: «Всеосвіта»: «Осінь-2021»];

– великими літерами і в лапках: <...> *договір про надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації на відповідний рік з Товариством з обмеженою відповідальністю «ВСЕОСВІТА»* (27.12.21);

– без лапок із великої літери: *Пріоритетна підтримка та безкоштовні консультації юридичним відділом Всеосвіти з питань підвищення кваліфікації* («Всеосвіта», 23.01.20).

Тривалий час в українській мережевій практиці спостерігаємо уникання лапок під час уживання власних назв, записаних латинкою, хоча останнє видання правопису регламентує застосування цього графічного знака і до таких номінувань. Згідно з правилом чинного правопису § 54 п. 5, зокрема і прим. 1, видову власну назву пишемо з великої букви (перше чи єдине слово) і в лапках. Натомість фіксуємо такі приклади: *Про це повідомив у коментарі Еспресо експерт із освітніх питань, засновник Всеукраїнської освітньої компанії ЗНО Setstud Олександр Кондратюк* («Всеосвіта», 25.01.23); *Самостійні та контрольні роботи оцінюю відповідно до критеріїв Classtime* («Classtime», 20.02.2023). Імовірно, «під тиском» спрощеного запису зазначених слів нехтують і вживанням лапок в українських індивідуальних власних назвах, як-от: *Видавництво Ранок, Видавництво Старого Лева, Bookchef, Братське, Рідна мова, Богдан, Крокус, Гамазин виклали у вільний доступ дитячі книжки для читання, щоб підтримати дітей у найскладніші часи* («Уміти»).

Виправданим є написання з великої літери загальних назв, що відбувається зі стилістичною метою. Такі слова на сайтах відображають структуру запровадженого освітнього процесу, диференціацію його складників, сфер, осередків, на які поділене те чи те інформаційно-освітнє середовище. Тому, наприклад, на сайті «Classtime», будуть такі написання: *Створіть Класи, використовуючи учнівські акаунти для доступу на Студентський Портал, та запрошуйте свій клас одним кліком*. Зазначену стилістичну – видільну, індивідуалізувальну – функцію треба увиразнювати написанням без лапок і з великої літери тільки першого слова у словосполученнях (правильно: *Студентський портал, Учнівська кімната, Результати тестувань, Мої заявки і под.*). Коли ж назву розділу вживають із родовим поняттям *розділ, портал*, то індивідуальну назву пишемо в лапках і з великої літери, як-от: *Розділ «Конструктор тестів» знаходиться у шапці сайту «Всеосвіта» або у власному кабінеті користувача в панелі «Інструменти вчителя»* («Всеосвіта», 23.01.20).

Фіксуємо уникання рекомендованого правила написання складних слів, зокрема з частинкою топ-. На практиці: *В 2022 році компанія увійшла до Топ-10 країнних роботодавців України за версією Forbes Ukraine* («Prometheus»). Подібні приклади засвідчують, що соціум

не сприймає правила «Українського правопису»-2019: § 35, п. 5, пп. 3, прим. 2: «Частина **топ-** із числівниками не поєднувана». Відредаговане речення має виглядати так: «У 2022 році компанія увійшла до **десятки кращих** роботодавців [до десяти **топ**роботодавців] України за версією “Forbes Ukraine”».

Порушення цього самого правила виявляємо в написанні **веб-** (§ 35 п. 5 пп. 2) і **міні-** (§ 35 п. 5 пп. 3), які пишемо також разом. Натомість у текстах так: **Міні-курс** для партнерів складається з 7 тематичних уроків, кожен з яких розкриває окремі питання партнерства з порталом “Всеосвіта” – від історії розробки партнерки до технічних аспектів її роботи (зі сторінки курсів «Всеосвіти»); Якщо ви користуєтеся старішим **веб-переглядачем**, оновивши його, ви можете вирішити проблеми («Prometheus»).

Разом треба писати іменники, першою частиною яких є незмінна основа іншомовного походження на **о**, **а**, що виконують роль сполучних голосних. В одному тексті можемо спостерігати правильне і неправильне написання: Як створити ексклюзивний освітній **відеопроєкт**: новий онлайн-курс // Наприклад, невеликі навчальні **відео-роз’яснення** з певної теми школярі сприйматимуть набагато краще, ніж розділ у підручнику («Всеосвіта», 04.11.19).

З дефісом треба писати іменники, утворені з першою частиною **онлайн**, яка «визначає певну прикмету, особливість предмета, особи, явища, названих другим іменником» (§ 36 п. 2: Б, а)), наприклад: **онлайн-інтенсив**, **онлайн-тестування**, **онлайн-курс**. Натомість маємо в текстах: **Онлайн-інтенсив** буде корисний не тільки новим, а й постійним активним користувачам порталу «Всеосвіта» («Всеосвіта», 5.08.21) // Документ, що видаватиметься після проходження **онлайн курсу** («Всеосвіта», 29.12.20) // **Онлайнтестування**: як ефективно використовувати цю форму контролю та підвищення якості знань («Всеосвіта», 21.03.20). За рекомендаціями відділу граматики Інституту української мови на основі «онлайн» треба утворювати прикметник, і тоді словосполучення виглядатимуть так: **онлайновий курс**, **онлайнове тестування** і под. А ще краще – замінювати це чуже слово описовим зворотом «у режимі реального часу», «у мережі» (засідання в режимі реального часу, засідання в мережі).

Звертаємо увагу на те, що за правописом-2019 слово **проєкт** і похідні пишемо з літерою **є** (§126). Насправді дописувачі зазначених сайтів уживають слово по-різному (навіть в одному дописі): *KSE Foundation* за сприяння та підтримки Міністерства освіти і науки України запустив **благодійний проєкт** «Безпечна освіта». **Мета проєкту** «Безпечна освіта» – забезпечити ЗЗСО високоякісним укриттями, аби перебування дітей у школах було безпечним та комфортним («На урок», 10.11.22).

Як слабку кваліфікуємо норму щодо дотримання правил милозвучності, зокрема чергування у//в.

Нехтують автори правилом, уживаючи «в» змість «у» на початку речення: *Всі, хто успішно пройшов навчання, дізнались, як працювати з інтерактивною дошкою, а також отримали сертифікат і можливість взяти участь у розігріті дошки* («Всеосвіта», 20.09.21); у позиції між приголосними: *Запровадження практичних заходів, що спонукають до об'єднання зусиль всіх учасників освітнього процесу з метою профілактики булінгу в школі* («Всеосвіта», 29.12.21).

Численні порушення правил української пунктуації.

Наші зауваження стосуються двох правил уживання двокрапки: у *безсполучниковому складному реченні* (далі – БСР) (зокрема в ролі заголовка, як частини процесу рубрикації інформації, створення переліків) і при *прямій мові*, яка також у медіаресурсах зазнає трансформацій у зв'язку з багаторівневістю самих текстів.

Переважають у ролі назв дописів конструкції БСР з формальними традиційними ознаками: друга частина розкриває, конкретизує, уточнює зміст першої; перше слово другої частини пишемо з малої літери. Наприклад: *Смарт-група: управління на основі даних* («Prometheus», 20.01.23).

Утім, серед узвичасних щодо змістових відношень між частинами БСР у ролі заголовків спостерігаємо частку таких, де друга частина починається з великої літери, як-от: *Нова фізична культура: Настільний теніс; Діалог та медіація: Шлях до порозуміння* («Prometheus», 20.02.23). Натрапляємо і на такі «зразки», коли друга частина написана з великої літери і в лапках: *Разом проти булінгу: «Протидія шкільному насильству»* («Всеосвіта», 23.01.19). З нашого погляду, ніякої спеціальної змістової чи стилістичної мотивації такі назви не мають. Отже, подібне оформлення цілком можна вважати відхиленням від пунктуаційної норми.

Припускаємо, що БСР у ролі заголовків з другою частиною, написаною з великої літери, мають додаткове стилістичне навантаження – друга частина увиразнює головну тему, на яку припадає більша інформаційно-новинарна вага. Пор. назву вебінару: *Нова фізична культура: Кросфіт* («Prometheus», 10.04.23).

На сайті освітньої платформи «Уміти» зафіксовано й заголовки, у яких друга частина аналогічна питальному реченню. При цьому воно записане з великої літери. Його змістове навантаження – уточнити зміст першого, конкретизувати його інформаційне наповнення щодо освітньої галузі. Двокрапка при цьому виконує ніби стилістичну роль актуалізатора: вона і розділяє відоме і невідоме; вона заступає практично крапку і разом з тим засвідчує, що інформація потребує уточнення. До таких міркувань спричинює саме написання другої частини з великої літери. При цьому питальне речення може становити самостійну синтаксичну одиницю, отже, попереднє речення могло би бути оформлене крапкою. Пор.: *Класи надолуження: Як повернути дітей*

до навчання після довгої перерви?; Знеструмлене життя: Як допомогти психіці і тілу пережити енергокризу? (березень 2023).

А як сприймати такі новоутворення? Наприклад: *Слідами Чорнобиля: Альтернативна енергетика: сонце, вітер, вода* («На урок», лютий 2022); *ОСББ: Абетка успіху: Створення та початок діяльності ОСББ* («Prometheus», 03.08.23). Щодо змісту, то це двоступеневе звуження-уточнення теми, яку засвідчує перша частина речення. На нашу думку, такі назви максимально стисло відбивають не лише тему допису, але і його мікротеми. Тим більше цю стилістичну роль добре виконують саме називні речення.

Зауважуємо ще на одній суттєвій особливості заголовків освітніх проєктів і навчальних платформ: гібридизація структурних особливостей і смислових відношень у реченнях з т. зв. прямою мовою і безсполучниковим зв'язком. Наведемо кілька прикладів: *Сергій Горбачов: Частина вчителів уже повертається або повернулися додому* («На урок», 11.07.22). Отже, перша частина заголовка – еліптичне речення, яке вказує на автора висловлення, після двокрапки – так би мовити «пряма мова», оформлена без лапок і з малої / великої літери. Фактично такі гібриди не відповідають пунктуаційній нормі «Розділові знаки для оформлення прямої мови і цитат» і є порушенням правописних приписів. Системний характер подібних синтаксичних одиниць-заголовків засвідчує тенденцію до уникання видільної функції лапок, які, можливо, обтяжують текст додатковими графічними знаками.

«Недопряму мову» фіксуємо і як формат таких заголовків: *«Освіта ніколи не буде такою, як до війни»: Микола Скиба про останні освітні тенденції; «Хлопці на фронті, а ти постиши фото з моря»: правила воєнного етикету радості* («Уміти», 2023 р.). З одного боку, маємо пряму мову, оформлену з порушенням пунктуаційної норми: нема коми і тире на місці двокрапки. З іншого, така синтаксична структура висловлення дозволяє відокремити ключову інформацію (вона в лапках), подати її як приватну (а це особливість сучасних медіа – увиразнення людини приватної, за висловом І. Михайлина), а також посилити експресію заголовка, у якому поєднано невимушений та офіційний колорити.

Якщо в назвах дописів двокрапка «рябить», то в оформленні рубрик переліку її не вистачає. Правопис не передбачив окремого правила для вживання цього розділового знака в такій позиції. Утім існує, як нам досі видавалося, стабільна традиція, пов'язана з оформленням відповідних конструкцій в офіційно-діловому і науковому стилях літературної мови.

Створюючи тексти, автори публікацій на проаналізованих платформах «опускають» двокрапку перед переліками, як-от:

Цілі курсу

- розглянути тему курсу з методичної сторони;
- надати практичні поради, рекомендації інструментів;
- організувати проблемне обговорення;

- спонукати освітян до професійного саморозвитку («Уміти», 2023 р.).

Нова тенденція – зміна стилістики цитування в мережевому дискурсі. Зміни пов'язані з іншим оформленням слів автора: таку функцію виконує висловлення з указівкою на офіційне джерело інформації, що передує прямій мові, і власне слова автора – це фактично підпис під цитатою, що вказує на особу, якій належить виділене висловлення (так, як цього вимагає оформлення епіграфа), наприклад, такий вигляд має інформація на платформі «На урок», 27.12.22:

Про це повідомляє Держслужба якості освіти.

«Сертифікація довела свою ефективність у системі зовнішнього забезпечення якості освіти та отримала схвальні відгуки. Крім того, постала нова спільнота – спільнота сертифікованих учителів та експертів, – що здатна багато зробити для трансформації системи освіти. Державі потрібні “агенти змін”, які розвиватимуть горизонтальні зв'язки та популяризуватимуть інноваційні педагогічні ідеї задля успіху українських учнів».

Голова Державної служби якості освіти України Руслан Гурак

Як бачимо, перед цитатою немає двокрапки, слова автора не відокремлені за допомогою коми і тире. Згідно з чинним правописом цитати, «включені в авторський текст, беремо в лапки. Інші розділові знаки при них розставляємо так, як у реченнях з прямою мовою та словами автора» (Український правопис, 2019, с. 253).

У такому разі цитата і підпис зовні нагадують епіграф до тексту повідомлення, але різниця в тому, що текст узято в лапки, яких не має бути [про це дет. див. § 155 п. 1, прим. 2 (Український правопис, 2019, с. 198 – 199)].

Якщо ж слова автора передують прямій мові, то поширюється практика оформлення прямої мови з великої літери і без лапок:

***Вікторія Хрінко:** Використовую різні підходи до оцінювання: за поточні, тренувальні сесії виставляю лише позитивні оцінки або “за узгодженням” з учнем; на завдання відкритого типу, творчі роботи пишу невеличке резюме, відзначаю сильні сторони та даю рекомендації щодо усунення помилок. Треба зазначити, що дітям подобається читати такі “листи”:, вони охоче їх коментують, висловлюють свою точку зору. Самостійні та контрольні роботи оцінюю відповідно до критеріїв («Classtime»).*

Численні відхилення щодо вживання коми – це приклади девіативного письма, коли автори надають певним відрізням висловлення функції т. зв. вставних конструкцій чи уточнювальних обставин (На підставі цих даних, ми згенеруємо від Вашого імені лист-згоду на співпрацю; Після заповнення інформації про тест, необхідно внести запитання і відповіді («Всеосвіта», 23.01.20); обрамлюють помилково слово «зокрема», яке кваліфікують як вставне; ставлять розділовий знак перед сполучником «як», коли він вводить частину речення із змістом «у ролі кого, чого», яку не треба виділяти: <...> з Товариством

з обмеженою відповідальністю «ВСЕОСВІТА», як суб'єктом підвищення кваліфікації.

Порушують норми вживання коми в складнопідрядних реченнях, фіксуємо відсутність розділового знака при відокремлених обставинах, виражених дієприслівниковим зворотом; є порушення щодо відокремлення прикладок, що стоять після означуваного іменника.

2. Щодо **морфологічних норм**, звертаємо увагу на використання форм активних дієприкметників із суфіксами *-уч(ий)*, *-юч(ий)*, які рекомендують замінювати словоформами із афіксами *-альн(ий)*, *-н(ий)*. Пор. приклади та можливі варіанти редагування речень: *перевірочні роботи* [зам. **перевірні роботи**], *розвиваючі ігри* [зам. **розвивальні ігри**], *мотивуючі матеріали* [зам. **мотивувальні матеріали**] і под.

Як кальку російського звороту «не смотря на то, что...» сприймаємо уживання сполуки «не дивлячись на те, що...»: *Не дивлячись на те, що рік тому педагогічна спільнота обговорювала новий проєкт Положення про атестацію педагогічних працівників, сьогодні все ще залишається діючим Типове положення про атестацію, яке було затверджено в 2010 році (зі змінами 2011 і 2013 років)* («На урок», вебінари). У цьому значенні варто вживати відповідники: *незважаючи на; попри; всупереч, всупір; дарма що*.

Невідредаговані тексти освітніх платформ містять і такі порушення в утворенні книжних кліше:

- ненормативне керування у сполуках із словами «навчання» *чому? зам. навчання чого?*; «навчатися» *чому? зам. навчатися чого?*: **Навчання дітей правильній поведінці на дорогах є надзвичайно важливим завданням, тим паче, що багато учнів їздять не лише на велосипедах, а й на самокатах, мотоциклах, скутерах, мопедах** («На урок», 23.22.22); **ЧОМУ ВИ НАВЧИТЕСЯ?** («Prometheus», онлайн-курси);
- в узгодженні іменника «питання» з іменником у родовому відмінку (*чого?*): *Зокрема розглянули питання: адаптація* [замість: **адаптації**] *технологічних процесів до викликів воєнного часу. Зокрема, йдеться про умови роботи та приготування їжі у разі оголошення повітряної тривоги; резерв продуктів тощо* («На урок», 14.10.22);
- помилкове вживання «за можливістю» замість прийменниково-іменникової сполуки «за можливості» (у наведеному контексті можливий синонім «за змоги»), де іменник має форму Р. в. одн.: *Комп'ютер, проєктор, таджети (все – за можливістю), матеріали з підручників та інтернету, канцелярське приладдя, зошити, ватман* («На урок», лабораторні).

Треба уникати нехарактерної для української мови конструкції *багато в чому*, коли мовиться про спосіб дії, і вживати стилістично кращий варіант: *значно, дуже, вельми, істотно, суттєво*. Пор.: *Перша*

леді зауважила, що від харчування багато в чому залежить психологічний стан дітей і якість навчання («На урок», 14.10.22).

Прикро, що трапляються випадки неправильного утворення і вживання ступенів порівняння прикметників: не «з самого першого», а «з першого», «з найпершого», пор. контекст: *Тож не дивно, що з самого першого дня зими ми починаємо із нетерпінням очікувати на День святого Миколая, Різдво та Новий рік* («На урок», 19.12.22).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Зміни в мовній практиці навчально-освітньої сфери засвідчують такі вектори реалізації літературної норми: збереження ядра структурно-рівневих і функціонально-стильових норм; наявність системних відхилень від норм правопису та слововживання, спричинених нехтуванням принципів правопису та культури української мови; простеження тенденцій до змін щодо вживання двокрапки та лапок, оформлення прямої мови у зв'язку з впливом процесів цифровізації вебресурсу, змінами в структурі мовомислення українців.

Перспективи подальших досліджень у царині наукового та навчально-освітнього ресурсу української мови пов'язуємо з продовженням культуромовного моніторингу через певний проміжок часу, а також з характеристикою стилістичних трансформацій наукової та офіційно-ділової культури спілкування.

Література

- Биков, В. (2008). Відкрита освіта і відкрите навчальне середовище. *Теорія і практика управління соціальними системами.* № 2. С. 16 – 123.
- Данилевська, О. М. (2019). *Українська мова в українській школі на початку XXI століття: соціолінгвістичні нариси.* Київ, 364 с.
- Лобода, О. Є. (2021). Феномен «освітнє середовище» з позицій сучасних підходів його осмислення. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* № 77. Т. 2. С. 19 – 22.
- Омельчук, С. (2019). *Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців.* Київ, 356 с.
- Серебрянська, І. М. (2018). *Освіта в Україні: спостереження крізь призму мовної картини світу.* Харків, 391 с.
- Український правопис, (2019). Київ. 391 с.
- Шкіцька, І. Ю. (2021). Тенденції розвитку сучасної термінології сфери вищої освіти. *Українська мова.* № 2. С. 102 – 115.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2023 р.

Прийнято до друку 18.11.2023 р.

Рецензент – доктор філол. наук, проф. Глуховцева К. Д.